

Så blev romarriket rikt

Frihandel och regional specialisering låg bakom Romarrikets välstånd. Modern handelsteori kan tillämpas för att förklara varför romarriket blev så framgångsrikt – och varför det efterhand gick under, skriver nationalekonomen Roger Svensson.

AV [ROGER SVENSSON](#) | 13 FEBRUARI 2023

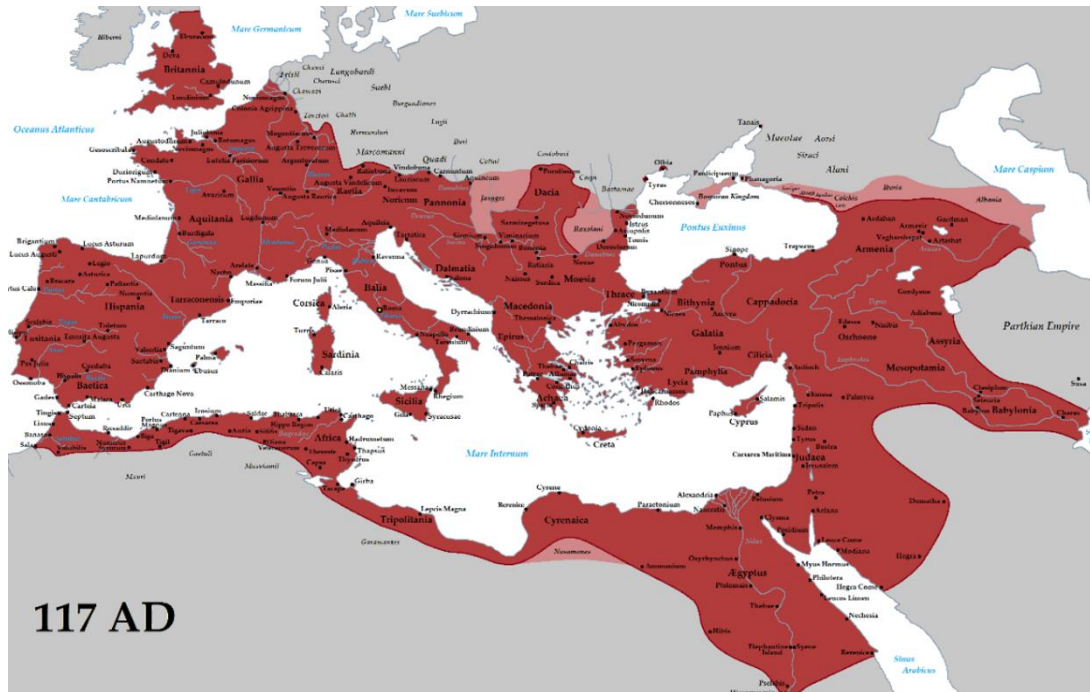
EVENTUELLA ÅSIKTER OCH SLUTSATSER I TEXTEN ÄR SKRIBENTENS EGNA.

Den lysande stjärnan när det gäller ekonomisk, politisk och kulturell utveckling bland förindustriella civilisationer i Europa är utan tvekan romarriket. Det omfattade inte bara stora delar av Europa och allt land runt Medelhavet utan varade även som stormakt i 600 år (200 f.Kr–400 e.Kr.). Levnadsstandarden i romarriket anses ha varit särdeles hög, vilket empiriskt bevisas av att staden Rom hade mellan en och två miljoner invånare och att 25–30 procent av rikets befolkning bodde i större städer med mer än 5 000 invånare. Dessa siffror överträffades inte förrän på 1800-talet av London respektive England.

Flera lärdomar kan dras från Rom till dagens samhälle när det gäller ekonomisk utveckling.

Den globaliseringsvåg som sköljt över världen de senaste decennierna har gett avsevärda effekter på den ekonomiska tillväxten. När handelshinder

reduceras kan världens olika regioner specialisera sin produktion på det som är mest lönsamt. Delarna i företagens produktionskedjor har förflyttats till världens alla hörn, den internationella konkurrensen har ökat och konsumenterna har därmed fått både lägre priser och bättre produkter.

Romarrikets största utbredning år 117 e.Kr. Källa: Tataryn/CC BY-SA 3.0.

Redan **Adam Smith** argumenterade i sin välkända bok *Nationernas välstånd* (1776) för hur produktiviteten kunde öka genom arbetsdelning. Arbetsdelning definieras som att människor specialiserar sig på de arbetsmoment som de behärskar bäst.

Arbetsmomenten och produkterna knyts sedan ihop genom den fria marknaden. **David Ricardo** utvecklade detta resonemang att även gälla för internationell handel i teorin om komparativa fördelar. Teorin i dess enklaste form utgår från två länder som båda producerar två varor, till exempel vin och textilier, men där det ena landet kan producera båda varorna till lägre kostnader. Givet att produktionsfaktorerna är orörliga mellan länder och att man tillåter frihandel, kommer båda länderna att vinna på att specialisera produktionen på den vara där man är relativt mest kostnadseffektiv. Ricardos teori och dess efterföljare har legat till grund för argumentation för frihandel och borttagande av olika handelshinder i syfte att öka välbefindandet i världen.

Dagens välbefindande beror även på teknologikutvecklingen, som har varit exponentiell de senaste 150 åren. Teknologi är kumulativ till sin natur, men har även två andra önskvärda egenskaper som fysiskt kapital och arbetskraft inte har. För det första kan den användas på flera platser

samtidigt. För det andra behöver den bara skapas en gång, sedan finns den tillgänglig för alltid. Dessa egenskaper förklarar varför teknologisk utveckling kan vara så tillväxtfrämjande.

Slaveri med incitament

Om man ska tillämpa moderna ekonomiska teorier på historiska miljöer förutsätter det att det finns en viss frivillighet när det gäller att välja yrken och produktion. Priser på arbetskraft och andra produktionsfaktorer samt på färdiga produkter behöver även reagera på förändringar i utbud och efterfrågan.

Trots att romarriket var ett slavsamhälle, så verkar dessa kriterier uppfyllas enligt forskningen.¹ Ungefär 20–25 procent av imperiets befolkning var slavar, och andelen var något högre (30 procent) i staden Rom.² Individer kunde förslavas i samband med krig, men även som ett resultat av skuldsättning. Det kunde vara stor skillnad i status på olika slavar. Värst var det för dem som hamnade i gruvorna eller galärerna och aldrig kunde bli fria. Till skillnad från modernare slavsystem i Nord- och Sydamerika innehöll romarrikets slavsystem emellertid vissa incitament där slavar – speciellt i städerna – kunde tjäna egna pengar för att köpa sig fria och bli fria medborgare.

I romarriket kunde slavar även ha de mest skilda arbetsuppgifter, från enkla hushålls-, jordbruks- eller gruvarbeten till utbildade läkare, administratörer eller handelsagenter. Detta gav incitament för de mest dugliga slavarerna att jobba hårt och vidareutbilda sig. Någon medeltida livegenskap som höll fast de fria medborgarna på vissa platser eller yrken fanns inte heller.

De flesta fria invånare var antingen sysselsatta i jordbruk, hantverk eller handel, men tillräckligt många bjöd ut sin arbetskraft på marknaden och utgjorde därmed ett alternativ till slavarbete för köparna av arbetskraft. Land kunde dessutom köpas och säljas ungefär som idag. Dokument tyder på att spannmålspriserna varierade; högst i Rom och sedan sjunkande i periferin.³

Lägre handelskostnader och regional specialisering

När generalen **Pompejus** år 67 f.Kr. lyckades göra Medelhavet säkert från pirater, minskade riskerna med sjötransporter och transportkostnaderna blev lägre. Därmed kunde produktionen lokaliseras runt Medelhavet där förhållandena var mest lämpliga.

I stället för att odla vete i Italien, odlade man oliver och frukter. Det var mer effektivt att odla spannmål på Sicilien, Egypten, Nordafrika och Spanien där jordmånen var bättre. Den romerska staten var en stor upphandlare av spannmål och hade viss marknadsmakt, men gjorde i övrigt inga stora ingrepp i handel, kommers och transporter. Privata entreprenörer skötte både transporter och handel. Den regionala specialiseringen blev därför nästan ett självspelande piano med osynliga händer. Romarna kände naturligtvis inte till Ricardos handelsteori, men följde i praktiken denna teori.

Jordbruk, handel och transporter var tillräckligt effektiva för att befria ett stort antal människor från matproduktionen. Dessa människor kunde samlas i städer där de producerade andra varor och tjänster. Förutom miljonstaden Rom fanns ytterligare ett tiotal storstäder med minst 50 000 invånare. Arbetsdelningen var avsevärd i romarriket – både bland medborgare och slavar. Med ökad arbetsdelning följer även ökad produktivitet – allt enligt Adam Smiths teori.

Det fanns även andra institutioner som underlättade effektiviteten. Det latinska språket var gemensamt. Med undantag för grekiskan som hade en särställning i de östra delarna, infördes latin som huvudspråk var romarna än expanderade. Men än viktigare var den gemensamma valutan som sänkte transaktionskostnaderna och skapade stabilitet i handeln. Guldmyntet *aureus* (25 denarer) och silvermyntet *denaren* fungerade som internationella valutor. Det fanns betydligt större myntvolym och fler valörer i Romarriket än under medeltiden. Detta antyder att den monetära ekonomin var djupt rotad i många samhällsgrupper. Men framför allt är det ett bevis på att arbetsdelningen var långt fortskriden. Det är nämligen specialiserade yrken som skapar efterfrågan på mynt som betalningsmedel och värdemätare.

Aureus utgiven av kejsare Augustus (27 f.Kr.–14 e.Kr.) i Lyon, 20 mm och 7,9 g.

Källa: www.engcoins.com

Romarna gjorde stora teknologiska framsteg vad gäller militära aktiviteter och byggen. En viktig innovation var betongen som möjliggjorde höga byggnader och väldiga valv. Byggandet av hamnar, akvedukter för vattentillförsel samt avlopp och kloaker var dessutom helt nödvändiga för att en megastad som Rom skulle kunna fungera. Värre var det med teknologiutvecklingen inom den främsta näringen, jordbruket. Överklassen såg innehav av jord som den främsta tillgången och statussymbolen tillsammans med antalet slavar och arbetare som de förfogade över. De hade därmed begränsade incitament att införa arbetskraftsbesparande teknologier. Muskelkraft förblev den huvudsakliga energikällan inom jordbruk och tillverkning.

Armén var den största utgiftsposten i romarriket, därefter den statliga administrationen. Skatteintäkterna kom i första hand genom en årlig egendomskatt på land – från skogar till jordbruksmark – och lösa tillgångar som skepp, slavar och djur. I praktiken var det jordbruket som fick bära merparten av denna skatt, vilket gynnade handel, manufaktur och kommers. Dessutom fanns en ”huvudskatt” som var en årlig skatt per vuxen fri person (12–65 år) oavsett inkomst och förmögenhet.

Statliga ingrepp under romarrikets tillbakagång

Forskarna är fortfarande oense om varför romarriket föll samman, men det finns en rad samverkande faktorer. Frihandeln och den regionala specialiseringen var produktivitetshöjande men hade sina begränsningar. När specialiseringen hade uppnått en viss nivå, måste produktiviteten höjas med hjälp av teknologiska innovationer. Men de sociala normerna hindrade en sådan utveckling.

Lyxkonsumtion och tributer till germanska stammar orsakade ett konstant utflöde av ädla metaller, speciellt på 200-talet. En accelererande så kallad myntförsämring, där mer och mer koppar successivt blandades i silvermynten, sker från och med år 200 och i slutet av 200-talet återstod i praktiken endast kopparmynt i cirkulation. Detta medförde en omfattande inflation under hela 200-talet. Kejsare **Diocletianus** försökte sätta ett tak på priser och löner år 301. Konsekvensen blev att de officiella handelsplatserna tömdes på varor. Ediktet bromsade handel och kommers. Inte lika känt är att Diocletianus även införde restriktioner på yrkesrörlighet. Bönder blev bundna till jorden som en föregångare till medeltidens livegenskap och yrken som skulle gå i arv från föräldrar till barn. Detta orsakade en välfärd förlust, eftersom människor inte kunde arbeta med det som de var bäst lämpade för.

I takt med att Romarrikets ekonomi försämrades, höjdes befintliga skatter och nya infördes. Höjd skatt på tillgångar innebar att jordar med lägre produktivitet övergavs med minskad matproduktion som följd. Skatter på handel och transporter hade inga märkbara effekter på intäkterna men stora negativa effekter på handel och kommers. Staten startade dessutom egna manufakturer och handels- och transportbolag som konkurrerade med privata entreprenörer. De förra sköttes inte lika effektivt som de privata, men de senare tyngdes av höga skatter.

Det fanns ett konstant tryck utifrån från germanska stammar. Romarrikets perifera regioner fick nästan självstyre i utbyte mot försvar mot externa fiender. På så sätt föll de västra delarna av riket delvis samman inifrån. När provinser föll i de germanska folkens händer stördes handeln och livsmedelstillgången. Undan för undan försvann frihandeln och den regionala specialiseringen.

Allt detta visar sammantaget att man kan lära mycket av historien. Frihandel, fri användning av produktionsfaktorer, gemensam valuta och teknologisk utveckling är tillväxtfrämjande. Samtidigt kan handelshinder, statliga restriktioner och hämmande sociala normer få förödande konsekvenser. Dessa lärdomar bör vi ha i åtanke för att försäkra oss om en gynnsam samhällsutveckling.

NOTER

1. Temin, Peter (2010): *The Roman Market Economy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
2. Goldhill, Simon (2006): *Being Greek Under Rome: Cultural Identity, the Second Sophistic and the Development of Empire*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Temin, Peter (2010), se ovan.